

De Standaard

zaterdag 23 februari 2008

De rijken zijn te rijk geworden

RIK COOLSAET DE TOEKOMST ZAL SOCIAAL ZIJN OF NIET ZIJN

De wereld gaat woelige tijden tegemoet, zegt Rik Coolsaet in een nieuw boek. Maar alles komt goed, als de verbroken evenwichten maar worden hersteld. En als de burger het wil. Gesprek met een optimist tegen wil en dank.

De ergste chaos is voorbij, maar de wereld wordt er de komende tijd niet minder woelig op. Want de grootmachten moeten nog een nieuw evenwicht vinden, de sociale kloof verbreedt en de klimaatkwestie is nog maar pas op de politieke agenda aanbeland. Rik Coolsaet, hoogleraar internationale politiek aan de Gentse universiteit, tekende een *road map* uit in een nieuw, helder en erudiet boek met de ferme titel *De geschiedenis van de wereld van morgen*.

'De voorbije dertig jaar kwam de wereld in een stroomversnelling,' zegt Coolsaet. 'Alle vertrouwde ijkpunten verdwenen, waardoor we gingen denken dat de wereld veel onveiliger is dan hij is. Maar nu kunnen we de wereld beter begrijpen en dat zal ook het gevoel van onzekerheid onmacht temperen.'

De opwarming van de aarde is toch niet erg geruststellend?

'Toch is het zeer hoopgevend dat nu het mondiale inzicht groeit dat we allen samen in hetzelfde bad zitten en dat we er samen iets aan moeten doen. Ook de Amerikanen en de Chinezen beginnen dat nu in te zien. Daar groeit een kosmopolitische wereldbeeld dat mij optimistischer stemde naarmate mijn boek vorderde.'

Neemt de brute machtspolitiek van de grootmachten ondertussen niet almaar toe, ook tegen de Verenigde Naties in?

'De regel blijft dat grote mogendheden strijden om de macht. Anders dan velen eerst dachten, heeft de mondialisering de rol van de staten niet kunnen uithollen. Als politieke systeem blijft de staat onvervangbaar in het bundelen van allerlei machtsdynamieken. Dat hij de voorbije tijd aan belang moest inboeten, is geen natuurwet, maar een ideologische keuze. En daarop is men aan het terugkomen.'

Wie controleert dan de machtigste onder die staten?

'Hun eigenbelang. Zo was het heel dwaas van de Amerikanen om deze week die satelliet uit de ruimte te schieten. Zij zijn veel meer dan andere grootmachten afhankelijk van satellieten en dus hebben ze er geen enkel belang bij om in de ruimte een wapenwedloop uit te lokken. Doorgaans weten grootmachten wel hoe ver ze kunnen gaan. Het is niet in hun nationale belang om met elkaar op de vuist te gaan. De stabilisator is opnieuw het mechanisme van het machtsevenwicht.'

'Optimistischer is dat regeringen beseffen dat ze zich naar gedragsnormen moeten schikken. Dat

China zich omwille van de Olympische Spelen wat harder moet opstellen omtrent Darfur, bewijst dat ook de grootste staten onder druk kunnen worden gezet. Dat toont de kracht van de publieke opinie en, in dit geval, van de wereldgemeenschap. Ik geloof in de kracht van de democratie. Het frustrerende is alleen is dat het soms een tijd duurt. Activisten hebben daar soms niet het geduld voor.'

Misschien is het net dat ongeduld dat hen tot activist maakt?

'Ja, ze zijn het zout der aarde - met mondjesmaat.'

Kan die tegenmacht ook de toenemende concentratie van economische macht bij multinationale bedrijven aan?

'Men moet dat ook willen. Grote ondernemingen hebben staten altijd zwaar onder druk gezet, te beginnen met Fugger-bankiers en keizer Karel. Maar er waren ook momenten waarop staten wel ingrepen in wat bedrijven al dan niet kunnen doen. En ik heb het niet eens over de planeconomie in de Sovjet-Unie. In 1944 richtte de Amerikaanse president Theodore Roosevelt, tegen de New Yorkse banken, in Bretton Woods de Wereldbank en het Internationaal Muntfonds op, omdat hij het internationale kapitaalverkeer wilde controleren. En hij wilde dat omdat hij aanvoelde dat er werd geprofiteerd, ten koste van de samenleving.'

'Het is een slingerbeweging: nu eens moet de vrije markt zo vrij mogelijk worden gelaten, dan weer vindt men het nodig om die te controleren. Het punt van omslag is altijd wanneer de ene of de andere orthodoxie haar beloften niet meer kan waarmaken. Na het ideologische failliet van de welvaartsstaat, en deels ook van de sociaaldemocratie, midden jaren zeventig, konden Margaret Thatcher of Ronald Reagan de slinger de andere kant doen uitslaan.'

De gevoelens van onmacht hebben zowel de drang naar een eigen identiteit als naar het individualisme aangewakkerd. Is dat niet tegenstrijdig?

'Wie onzeker is doordat de geschiedenis in een stroomversnelling belandt, kan in zijn identiteit een nieuw houvast vinden. Bewegingen en partijen kunnen op dat heel complexe verschijnsel inpluggen door het terug te brengen tot iets heel simpels: wij tegen zij. Het Vlaams Blok deed dat, de salafisten in moslimlanden ook, en met succes.'

'Vandaag is de te exploiteren ader in de samenleving evenwel die van het egoïsme. Wij leven nog altijd in een klassenmaatschappij, al heeft die nu niets meer te maken met de tegenstelling tussen arbeid en kapitaal. De meeste mensen behoren tot de middenklasse, die rijk noch arm is. De onderste lagen staan wel onder druk omdat ze het moeilijk hebben om bij te blijven, met de technologische evoluties, de mondialisering of de migratie. Populisten kunnen die groep manipuleren door in te spelen op het egoïsme.'

'Dat Vlaams Belang nu ook internationaal wil inzoomen op het zogeheten gevaar van de islam, is een achterhoedegevecht. Want Vlamingen zijn geen racisten. En als mensen, zoals nu, minder angstig worden, hebben ze minder behoefte aan een zondebok, zoals de moslims. Daarom vind ik ook dat de democratische partijen zich in een politieke impasse hebben gewerkt door in het hoofddoekendebat Vlaams Belang achterna te lopen.'

'De bezorgde middenklassen hebben twee mogelijkheden. Ofwel zullen populistische partijen die angst voor de dag van morgen hyperindividualistisch exploiteren. Dat is het egoïsme, en de middenklasse is daar gevoelig voor. Ofwel komt er een nieuw sociaal contract waarbij de staat mensen kan helpen om zich in te dekken tegen risico's die zij alleen niet aankunnen. Alleen zo'n inclusief sociaal contract kan het populisme de pas afsnijden. De man die dat het best heeft begrepen, is de Amerikaanse presidentskandidaat Barack Obama.'

De Lijst Dedecker teert toch ook op een Vlaams wij-gevoel?

'Toch veel minder uitgesproken dan bijvoorbeeld de N-VA. In die zin bevestigt de LDD wat je ook in de opiniepeilingen ziet: Vlamingen zijn geen separatisten.'

Maakt de Vlaamse politiek dan nu al bijna een jaar drukte om niets?

'De fatsoenlijke Belgische politici zijn nu het bedje aan het spreiden voor de populistten, zowel met de communautaire kwestie als met de hoofddoeken. Zeker in Lier is dat laatste echt schrijnend, want daar *is* geen probleem met hoofddoeken en er wordt iemand afgestraft, die meer dan wie ook haar best heeft gedaan om gemeenschappen bij elkaar te brengen. En elke peiling toont aan dat ook het communautaire niet het wezen van de mensen raakt.'

'Politici zijn dus heel intens bezig met dossiers die niet leven bij de mensen. Daar leeft wel de zorg om de dag van morgen, hun pensioen, of ze de dokter nog zullen kunnen betalen, of hun kinderen nog een huis zullen kunnen kopen. Dit is een vrijgeleide voor een nieuwe kloof tussen de burger en de politiek, waarbij de vorige kloof in het niets verzinkt. En die nieuwe kloof is die tussen *wij*, het volk, en *zij*, die politici die wat in hun zandbak aan het spelen zijn. In die zin is de communautaire kwestie voor mij opium voor het volk.'

Beseffen die fatsoenlijke politici dat dan niet?

'Ze denken er niet over na. Ze slagen er vooral niet meer in om zichzelf bezig te zien zoals de mensen hen bezig zien. De Franse president Nicolas Sarkozy had wel begrepen dat de mensen bezorgd zijn. Hij hield hen voor: vertrouw mij, ik incarneer de staat. Opnieuw: de staat, omdat hij inzag dat de staat een cruciale rol te spelen heeft om de mensen een toekomst te verzekeren. Als Sarkozy nu in de peilingen pluimen moet laten, dan komt dat doordat hij zich, onder meer in zijn relatie met Carla Bruni, toont als één van *hen*, iemand van het establishment. Bij wie geloofde dat hij aan hun kant stond, heeft hij dat geloof verkwist.'

'In België hebben we ook te maken met een generatie politici die naar hoge posten kon doorgroeien binnen de structuren van hun eigen gemeenschap. De Belgische politici van vroeger wisten daarentegen dat, als je iets wilt doen voor een deel van het land, je ook rekening moet houden met het andere deel. Dat vind ik nog altijd het recept voor het mirakel van ons politiek model: de capaciteit om een moeilijk dossier ook vanuit het standpunt van de andere te bekijken.'

'Wat nu gebeurt, kan een leerschool zijn voor jonge politici. Ze zoeken weer contact binnen hun politieke families, om die typisch Belgische reflex te herstellen. Maar dat zal nog een tijd duren. En als men niet uitkijkt, loopt intussen een derde hond met het been weg, het populisme.'

Waarom ziet u de sociale ongelijkheid als zo'n belangrijke bron van politieke energie?

'Er bouwt zich een spanning op: een kleine groep in de samenleving wordt obsceen rijk, een groot deel heeft het moeilijk en de rest blijft zonder perspectief achter. Daar ligt de verklaring voor de stakingsgolf van de voorbije weken. Die ging daar niet om die euro extra, wel om de te grote druk en onzekerheid op de werkvloer. Hoeveel politici spreken daar nog over? Alleen de beteren onder hen, tot de Europese Centrale Bank toe, waarschuwen ervoor dat het niet langer houdbaar blijft dat de vruchten van de toenemende welvaart ongelijk worden verdeeld.'

'De middenklasse staat onder druk. Voor de toplaag ervan, die zich spiegelt aan de allerrijksten, is de verleiding groot om zich zeer egoïstisch terug te trekken in ommuurde enclaves. De onderste laag is dan weer bang om uit de boot te vallen. Die kan het zich niet permitteren om golf te gaan spelen. Daar is de werkdruk verhoogd, leeft een vrees voor concurrentie vanwege migranten en groeit de vrees voor de mondialisering.'

U gelooft sterk in de maakbaarheid van de samenleving, waarvan de staat het instrument moet zijn.

'Dat is die slingerbeweging tussen staat en economie. In de jaren negentig dacht men dat die beweging was gestopt. Maar de economen Keynes en Galbraith wisten al dat de vrijemarkteconomie zich kenmerkt door een ingebouwde instabiliteit, met *booms* en *busts*. Het gaat op en neer, maar als bepaalde limieten worden overschreden, moet de staat de markt bijsturen. Voor mij blijft de vrije markteconomie het beste middel om welvaart te creëren...'

There is no alternative.

'Niet zo snel, laat me mijn zin afmaken.'

'Want het is ook het slechtste systeem om gelijkheid te creëren. Daar moet de staat zijn rol spelen. Dat is een oerclassieke reformistische stelling, die je al bij Plato vindt. En wat de staat mag en kan doen, is een kwestie van ideologie, niet van feitelijkheid.'

'Het herstel van de balans tussen markt en politiek moet nu op Europees niveau gebeuren. Dat is de context die het kader moet vormen voor een nieuw sociaal contract op nationaal niveau. Tegen een gigant als Microsoft heeft de Europese Commissie het kunnen halen. België had dat in zijn eentje nooit gekund. Daarom moeten alle politieke partijen nu de samenwerking organiseren met hun politieke familie in de Europese context.'

'Het is een kwestie van inzicht: de regeringen moeten begrijpen dat het nodig is om op te treden. Dat besef groeit nu rond het klimaatdossier. En wie kan regeringen daartoe dwingen? U en ik, de burger.'

Is Europa wel bereid of zelfs maar in staat om zo'n rol op te nemen?

'In de uitbouw van Europa volgt op korte momenten van sterke vooruitgang altijd een lange periode van stagnatie, zoals nu, die vooral het gevolg is van de snelle uitbreiding. Wat nu moet gebeuren, denk ik, is om het grote Europa zo goed mogelijk te laten functioneren, maar om de dynamiek te leggen bij een of meerdere kleinere kerngroepen, die de rest van de Europese machine op termijn

kunnen meetrokken. Dat is wat ik een toekomstige Belgische regering zou aanraden.'

'Maar denk niet dat het automatisch weer goed zal komen met Europa. Sinds goed tien jaar zie je bijvoorbeeld dat grote landen hun kaarten uit de constructie terugtrekken, omdat al die kleine prutslanden volgens hen de besluitvorming te veel bezwaren.'

Maar structuren hebben ook een inhoud nodig?

'Helemaal. En die discussie mis ik weleens. Want Europa om Europa, dat volstaat niet. Je moet nu duidelijk maken waarom je het wilt. En als het is om de sociale zekerheid af te bouwen, dan hoeft het niet voor mij. Voor mij is Europa een essentieel element om nationale sociale contracten te ondersteunen, maar moet het ook een mondiaal sociaal contract mogelijk maken. Met de stagnatie van nu laat Europa het afweten om de internationale samenwerking tot het leidmotief van de eenentwintigste eeuw te maken. Behalve in het klimaatdossier. Daarin nam het de *lead* en kreeg het ook de macht om te leiden bijvoorbeeld.'

Rik Coolaet, 'De geschiedenis van de wereld van morgen', Van Halewyck, 320 blz.

Debatten rond het boek worden gehouden op 26 februari in Brussel (deBuren) en op 27 februari in Gent (Vooruit, met o.a. Jean-Luc Dehaene).

MARC REYNEBEAU,